Baka István

VÁZLAT A VÉN CIGÁNYHOZ

I

Ki tette le a fegyvert
Világosnál? A versek?
A verseim?
Ki űzött
e vadonba, ahol
minden levélrés
egy áruló szeme? Minden fűszál
kettétört kard. Minden lehullott
gally koldusok kiszáradt, alamizsnáért könyörgő
karja. Minden zörej, még a lepergő
levelek alig hallható
nesze is puskadördülések
visszhangja vagy a homlokba fúródó
lövés maga.
Ősvények hurkai
fojtogatják az erdőt.
Tisztássá irtódott a holnap.
Nincs menedék, fegyvertelen
csöndjét a rengetegnek ágak
pattogása töri — pisztolyt emelnek
önmagukra a fák?

A rétek
már kezesedve
ringatják csendőrlovak árnyát.
A tó,
reszkető varrólány, az ég
hóhéringét ráncolja gondosan
báli ruhák fodraivá.
E tájba
volna még visszaút, tudom.

2

Sortűz elé? — eső kopog
pergetve tompa dobverőit.
Fogaim közt virág vacog,
tán azt hiszi, havasok őrlik.

Zöld szárát rágom — keserűség
itatja át minden szavam.
De hát miféle havasok közt
őröltetsz engemet, Uram?

Mint én e gyomot, úgy szorítod
összezárt szádba sorsomat.
Csillogjatok keserű nyáltól
virág-kinlódású szavak!

Oda az emberek vetése. —
Míg gyászba varrják az eget
az éj vastűi, rongy virágom
szorongatom és rettegek.

Mezei András

EZ RÓMA?

Látja a tarkómat, uram?...

Rómában is megrohannak a pogygyászhiénák. Lakást kínálnak reggelivel, reggeli nélkül, miközben — ez a nagy, testes, izzadó tarkójú olasz vállra kapja a bőröndömet s megindul, mintha azt mondaná: ha lemarad, uram, ebben a 35 C-fokos hőségben, ha szem elől téveszti a tömeg fölött úszó kofferjét, akkor megérdemlem, hogy minden az enyém legyen. Látja a tarkómat, uram?! Ezt a Niagarát! Mi olaszok így nézünk magukra. Ez a mi arcunk. Az igazi Olaszország. Nagy tésztafej hátulról, ahogy egy mister, monsieur vagy egy Herr lohol utánunk Maga — ha szabad kérdeznem —, honnan igyekszik? Azt már nem ön dönti el *(minek is tisztelhetem?)*, hogy *hová*. Na, hol van? Hol bujkál? Még ha én lennék ideges. — Mit gondol, mennyit kapok én ebből? Egy rongyos ezrest. Annyit se, ha signorita Anastasia azt mondja: niente! Occupato! — Futok a nagy, húsos tarkó után, hogy a hatalmas modern római pályaudvart meg se nézhetem. Egy pillanatnyi figyelemlazulás, és elveszítem őt. Itt állok Róma közepén egy szál öltönyben, pizsama és fogkefe nélkül, az örök kék itáliai ég alatt. Mit nekem szökőkutak és szobrok! Rómát meglátni? „Soha-már." — Mondja a tarkó. „Már soha." — Sóhajt a „Szentlélek Bankház" szelleme fölöttem, ahogy a Via Nationale sugárútra befordulunk, átvágva egy antiknak tűnő oszlopsor mögött, az árkádok alatt. — „Na, és Anastasia asszony?" — kérdezném emberemtől, ha egyszer is megláthatnám az arcát.

Szégyellem ezt a rémületet, melylyel a holmimat féltve loholok át az Örök Városon. Láttam Rómát és nem láttam semmit. Ha, mondjuk, elérek is egy elérhető árú szobába, ahol arcot és lábat moshatok, s kifizetve a járandóságot visszatérhetek ide, az utcára, az már a *második* alkalom lesz. Az elsőt most szalasztom el, ahogy Fiat 500-asok között fut a csomaghordó, mintha félre akarná söpörni a forgalmat, miközben rám tülkölnek. Kiabálnak és mutogatnak.

Itt vagyok Itáliában? Az Úr Jézust emlegeti egy fekete reverendás pap a motorbiciklin. Reggeli nélkül, nem adok többet kétezernél — számolom, szánom el magam a fényűzésre: jó lenne aludni éjjel. Ha lenne hová hazamenni. Honnan is? Ki tudja, honnan? Tapadok, akár egy üldözőverseny-kerékpáros a vezető motor gumihengeréhez. Tapadok, mint az átizzadt ing a széles és húsos háthoz. Nevetségességemet fokozza az a kényszerképzet, hogy nem is a nyomában lihegek, hanem a hóna alatt kalimpálok. Szeretném ha a járókelők észrevennének végre, ha csődület támadna. Ha megbámulnák szörnyű tusámat a rohanó, dühös olasz hóna alatti mérges kipárolgásban, de mintha észre se vennék. Visznek egy külföldi csomagot. Ennyi. Ez vagyok itt. És nyilvánvaló, hogy ennyit érek. — „Tegyen le, signor" — hallom a hangomat, amit itt senki se hall meg kívülem. Ha a farzsebemben, mondjuk, dollárt sejtenének, akkor is így kapnának a hónuk alá a dühös és izzadt olaszok, akik azért haragusznak rám, mert miattam dolgozniuk kell? — Futnak egymásba, majd osztódással szaporodnak a gondolatoknak álcázott kétségeim: ezek tudják, hogy forint van nálam? Ha tudnák, így vinnének, mint horgon ezüstös kis halat otthon a horgászó gyerekek. Én csüngök ott a zsinóron, ahogy jó meleg, nyáresti porban futnak mezítláb haza a nádasból. — Nem nagy fogás. — Szegénynek én jutottam csak? — Követem maradék erőmmel a lakószobát ígérő hátat. Mi lesz, ha megfordul egyszer és szembenéz velem?

Osztozzunk és nem kell a szoba...

„Tehetek én arról, hogy magának *ilyen* jutott? Osztozzunk meg és nem kell a szoba. Itt a 300 líra a cipelésért, hagyjon futni engem itt, a Forum Romanumtól nem olyan messze, a Via Nationalén. Mindketten jól járunk, signor."

Ez az én bajom, hogy nem tudok nemet mondani, olaszul sem. Nem jön ki a számon a „niente". Az első erőszakos ember a hóna alá kaphat, és máris egy lakásban állok, két nagy termetű és széltében is jelentős méretű emberpéldány között. A fejem fölött hallom hullámzani az imádott nyelvet. Mely ősöm lehetett ilyen? — töprengek Anastasia asszony vonzatában. Hol? Melyik ősöm tapasztalhatta ezeket a nyers tésztaszínű, puha és vastag karokat, melyek nemcsak ölelni, de szorítani, verni is tudnak. Mért félek attól, hogy hátulról valaki tarkón üt nyitott tenyérrel és arra se marad időm, hogy arcom elé kapjam a kezem?

Fizetek. Pénzem maradékának tetemes részét nyújtom át, szótlanul a szédítő mellbőség láttán, s máris szobámba vezetnek a jó hűvös kövön.

Kettős, családi ágyban alhatom. Alattam rugózó, süppedő sodrony, afrikkal tömött matrac. Keményített, friss, tiszta lepedőbe süppedek hasmánt. Mintha pillanatokig *otthon* lennék. Anyaszag. Honnan szivárog? — Fekszem hunyt szemmel, fáradtan Róma közepén. A rémületre emlékszem, amikor arra ébredtem gyerekkoromban otthon, hogy egyedül vagyok a lakásban. Hosszú, elnyújtott kiáltásomat hallom — a-a-nya-a! A-nya-a! De aztán azt is elnyomja az utcalárma emelkedő és süllyedő moraja. Zajártalom? Beszédártalom? Végre emberi zaj! — Fordulok hanyatt, mielőtt elaludnék Rómában, melyből egy csomaghordót, egy háziasszonyt és ezt a szobát láttam meg először.

Uram, zavarná önt, ha a szomszédos ágyban egy másik úr feküdne?...

— Uram, zavarná önt, ha a szomszédos ágyban egy másik úr feküdne? Csakis éjszakára, természetesen. — Hallom Anastasia asszonyt magam fölött, miközben nem tudom, este van-e vagy reggel? Mennyit aludhattam a családias magányban itt, a Via Nationale 10-ben, az első emeleten, holott a kérdés szónokinak tűnik, ha kissé oldalvást nézve a szomszédos ágyra helyezett bőröndre és a fölnyitott bőrönd fedele fölött időző szomorú arcra tekintek.

Mintha bábszínházat rendeznének a kedvemért, itt a hálószobámban. A bocsánatot kérő fekete arc most kel fel éppen a rivald.. mögött, melyet bőrönd fedele szimbolizál. Még csak a látvány, a lebegő bizonytalanság. A lélek tétova lebegése a semmi fölött. A szavak előtti állapot tökéletessége. Az abszolút holtpont, amit a legnagyobb bohócok képesek megjátszani.

„Ez aztán meglepetés, signorina! Erre nem számítottam!" — mondom elismerően, meglehet nem nagy méltósággal, a takaróként használt lepedő alól.

Hitvesi ágyban? — kérdem magamtól félhangosan, hogy meg is értsem, de mintha nap kélne, együgyű, fényes napocska, úgy mosolyog rám ez az arc a bőrönd kopottas, nyitott fedele fölött. Aranysárga nyakkendő, egy ingmell világossága, válltól vállig. Szerény mellbőség.

„Déli van?"

Ó, dehogy. Este van. — Sötétedik az arc. Mellém ereszkedik le, a szomszédos ágyba. Ő is magára húzza a lepedőt. Jó éjszakát kíván egy különös, furcsa nyelven.

Hé! Fellini úr! Lenne egy eladó ötletem!...

És most már hunyt szemmel is a szobánkat látom, melyben mindenen a fények és árnyékok bordázata. Belép az ajtón Fellini.

— Ez Róma?

— Ez Róma — bólint, és óvatosan behúzza maga mögött az ajtót.

— Hé! Fellini úr! Lenne egy eladó ötletem! Fellini úr! — kapdosom föl a ruháimat. Gyorsan öltözöm. Kisurranok a lakásból. Nagy, hűvös kő lépcsőházból lépek a langymeleg aszfaltra. Este van végig a Via Nationalén. Merre induljak Fellini után? Talán a Colosseumba? Miből gondolhattam, hogy itt lesz? — Ülök a nagy, meleg kövön, amelyen Néró ülhetett egykor, gondolom, délelőtt, vagy pedig késő délután. Ezek a mérkőzések akkoriban — nézem a jókora arénát — nem voltak villanyfényesek.

— Na, és ha meggondolja — hallok egy antik hangot —, még nem volt mozgófilm. Tv-kamera. Műhold. Se lassított visszajátszás.

— Bizony, kegyetlen az a kor, melyben a halálhörgést nem lehet megismételni. — Igyekszem tájékozottnak mutatkozni. — Ha ön Nérónak tetszik lenni, tudhatja, mily bosszúság, ha annyi édes küzdelem után nem az ön páholva előtt szenved ki egy gladiátor. Ha háttal hal meg. Stb. Nem ismerték a teleobjektívet. Totálplánt! Mond ez valamit önnek?

— Szednétek össze a rengeteg szemetet, amit eldobáltatok! — mondja az ősök szelleme.

Valóban, mindenütt plasztikpoharak. Üres coca-colás üvegek. Műanyag szívószálak. Fagylalttócsák. Könnyű léptek és kis lihegések. Szerelmesek választanak maguknak csillagot...

— Műholdakat — hallom az előbbi hangot. — Az én utódaim a műholdak páholyából nézik az arénát!

— Hogy érti ezt?!

— Úgy! — mondja Néró, ezzel is bizonyítva, hogy az egész földünket egyetlen Colosseumnak tekinti. A legszívesebben egy műhold páholyából nézné a nagy viadalokat, mondjuk, az őserdők vagy a sivatagok „arénáiban". Népeket küldene viadalba. Szerencse, hogy a technikai civilizáció alacsonyabb fokán született. Miket eszelne ki, ha ma élne! Hogy mennyire megterveztetne mondjuk egy helyi háborút, miközben mindannyiuk fölött lebegne, mint az isten. — Hát nem jobb, ha itt susog a kövek alól? Ha árnyakat uszít üres falak közt? Ha a rettegett arénában a római kóbor kutyák vizelnek?

Ezek még vigyázzállásban is vakaróznak...

Nagyon is mai illatok között kószálok. Semmi őrizet? Semmi ügyelet? Verheti eső, sütheti a nap? A kiskatonák ide hurcolhatják alkalmi szerelmeiket? Nem kellene itt rendet teremteni? — néz föl egy szőke turista. Úgy tekint föl, mintha épp arra gondolna: üvegcsarnokot kellene építeni a Colosseum fölé. Tisztaság. Rend. Csillogna minden. Nézek a német turistára. De hiába, ez itt Olaszország. Ezek olaszok. „Digók", akiket Mussolini sem tudott megfegyelmezni. Ezek még vigyázzállásban is vakaróznak, ha viszket valamijük. Ezek már nem vennék fel a harcot a vadállatokkal. Romulus és Remus? Farkascsöcsön nevelkedett fiúk? Csak úgy magunk közt szólva: Amerika és Európa emlőit szívják. Az egyik csöcsből a dollárt, a másikból meg a márkát.

És képesek, ide, nézze csak — behajtanak egy Fiat Topolinóval, most a maneken! Egyébként mind a páholy alá. Most meghajolnak és várják az „ítéletet". — Mi ez, ha nem a nemzeti hagyomány meggyalázása?! Milyen ország az, ahol mindent komédiára vesznek? Ordítanak, de sosem ütnek?! Hogy bírja ezt a biológiai zajt? — hallom távolból, miközben elhagyom én is a Colosseumot.

---

gi helyén volt, a zsámoly mögött, öblével a falnak támasztva. Ettől újra arcába szökött a vér; a lavor szemérmetlenül felkínálta neki felesége rácsukódó kezét s mögötte a lehajló derekát, ahogy ismerős mozdulattal a férfi számára emeli fel a zsámolyra. A szappantartó is a régi helyén volt, a konyhaszekrény tetején, az összehajtogatott, kissé nedves törülköző alatt. Mögötte a borotválkozótükre; ugyanolyan maszatosan, a ráfröccsent szappanhab homályos foltjaival, mint az ő idejében. A tűzhelyen egymás mellett két doboz gyufa, az egyikben az elhasznált szálak, mint azelőtt is. Az asszony megőrizte a maga kis világát, amelyből ő kilépett, s mást engedett a helyébe.

Beállt a lavorba, végigmosdott, azután az idegen férfi borotvájával lehúzta a szakállát. Mozdulatai lassanként elcsendesedtek, visszataláltak arra a pályára, amelyen évek óta haladtak a láger egyhangú, lassú ütemére. Fehérneműt váltott a hátizsákjából, megevett egy karéj kenyeret s egy almát, az ablakból egy ideig elnézegette a szűk külvárosi utca gyér forgalmát, aztán keze fejével megtörölte a száját, s a szekrény elé lépett. Tiszta ember, gondolta, mialatt az idegen férfi holmiját kirakta a szekrényből, s becsomagolta a szekrény tetején talált kopott, barna kofferba. Két rend ruha lógott a szekrényben, egy nyári vászon meg egy fekete, alattuk egy tisztán tartott sötétbarna félcipő. Nem nyúlt a zsebekbe, a fiókokból is vizsgálatlanul rakta ki, ami idegen holminak látszott.

A szeme olykor a konyhaajtó üvegére tévedt, de csak a behulló őszi napfényt szűrte le róla, amelyet ritkán lyuggatott át egy-egy előtte elsiető árnyék. Dél felé megszaporodtak az árnyékok, de minthogy az asszony nem jött haza ebédet főzni, alighanem estig kell várnia, míg találkozhatik velük. Rakosgatás közben a gyereke üres helye mellett még két résre bukkant, amelyeken át leláthatott az elsüllyedt múlt huzatos alvilágába: egy négyszögletes foltra a tapétában, az ágyak fölött, amely elől leakasztották szüleinek lakodalmi fényképét, s egy nefelejcsmintával díszített rózsaszínű dobozra, melyben a felesége a szerelmes leveleit őrizte — s amely most üres volt. A hadifogságból küldött leveleit sem találta

De azért a délután csak eltelt. Megjavította a konyhában a csorgó vízcsapot; egy szakadt cipője talpából vágott ki hozzá új tömítést, megigazította a konyhaajtó kiugrasztott zárát, s megszögelte az egyik laza lábú széket. Épp elkészült vele, amikor a konyhaajtó kinyílt. Elsőnek az asszony lépett be, mögötte a szeretője. A mozdulataikból látszott, hogy már tudnak a hazaérkeztéről.

— Maga várjon itt künn — mondta az embernek —, előbb négyszemközt akarok beszélni a feleségemmel. — A mellénél fogva kitolta az ellenkező férfit a folyosóra, az asszony kezéből kivette a kulcsot, s lezárta az ajtót. — Ne féljen, nem bántom Mariskát! — szólt ki az emberhez, s a hangja oly nyugodt volt, hogy maga is meglepődött. — Várjon, amíg be nem hívom!

Az asszony megöregedett: a fia halálát viselte arcvonásain. A mögötte kopogó léptei is mintha lomhábbak lettek volna, a szeme riadt fényekkel telt meg, amikor a katona megfordult, s az arcába nézett, csak a karcsú dereka állt még éppoly egyenesen, mint leánykorában. — Ülj le! — mondta a katona ügyefogyottan. Olyan csend volt a szobában, hogy a Váci útról behallatszott a villamosok csengetése. — Ülj le! Munkából jössz?

— Igen — mondta az asszony.

A katona bólintott. — Ne félj, nem bántlak — dünnyögte —, csak beszélni akarnék veled, aztán elengedlek. A gyerek?

— Meghalt — mondta az asszony.

— Mikor?

— Ostrom alatt, negyvennégyben.

— Tudom, hogy az ostrom negyvennégyben volt — mondta a katona —, a lágerben bemondták. Azért álltál össze ezzel a bajuszossal, mert a gyerek meghalt?

Az asszony nem felelt.

— Az anyám? — kérdezte a katona egy idő múlva.

— Az is — mondta az asszony. — Az enyéim közül pedig csak a cegléd húgom él, mert a bátyám is elesett Ukrajnában.

Mindketten hallgattak.

— Értem — mondta a katona kisvártatva. — De azért azt a képet nem kellett volna leakasztani a falról... Az akarta?

Az asszony szótlanul bólintott.

— Féltékeny volt? — kérdezte a katona, s hangja alig észrevehetően kiöblösödött. — Milyen ember?

— Jó ember — mondta az asszony. — Nem szólhatok rá semmit.

A katona bólintott. Nemigen változott ez meg, gondolta, csak mintha lassabban beszélne. De a foga még éppoly fehér! — Hol dolgozol? — kérdezte. — Textilgyárban? Melyikben? A kispestiben? Ott ismerted meg?

— Nem — mondta az asszony. — Az adószámvevőségen hivatalnokoskodik, az öt kerületben. Kibombázták a lakásából, a felesége meghalt, s kiadtam neki a szobát, én meg a konyhába mentem.

— Mióta vagytok együtt? — kérdezte a katona.

Az asszony elgondolkozott. — Két éve — mondta. Azóta, hogy nem írtam neked.

Ez is rendjén volt; akkor lett volna csalás, ha ír. Az asszony beszéde olyan áttekinthető s nyugalmas volt, mint egy nyári rét, nem lehetett eltévedni benne. A katona csendesen nézte az arcát, már nem vette észre a póklábakat sem a szeme aljában. — Nem bírtál egyedül maradni? — kérdezte. — Igaz, nehéz sorod volt.

Az asszony vállat vont. Nem volt nehezebb, mint neked — felelte lassan s elpirult —, csak nem bírtam. De arra vigyáztam — tette hozzá halkan és elpirult —, hogy gyerekem ne legyen tőle.

A katona megfordult, s az ablakhoz lépett, ott törülte meg a szemét. — A Posnanszky-gyár megmaradt? — kérdezte.

— Meg.

— Dolgozik?

— Igen.

— Akkor visszamehetek — mondta a katona. — Tizennégy évig dolgoztam náluk.

Mondanivalójuk nem volt már, csak egy: ha az elmondatik, akkor majd beszélgethetnek tovább. — Visszajössz hozzám? — kérdezte a katona, s a széles háta a szürke flanellingben úgy nézett az asszonyra, mintha az arca volna.

— Igen — felelte az egyszerűen.

Megint csend lett, temetés és teremtés kettős csendje. A katona megfordult, megfogta az idegen barna kofferét, kiment a szobából. — Ne jöjjön ide többé — mondta a folyosón várakozó embernek —, fölösleges! Ha maradt még itt holmija, holnap beviszem a hivatalába. Mariskának már nincs szüksége magára.

Bezárta az ajtót, és visszament a szobába. Az asszony a hátizsákja fölé hajolva, a holmiját rakosgatta. A katona egy ideig szótlanul elnézte, azután leült melléje a régi székre.

— Milyen világ van itt? — kérdezte.

1947